

Pojavni oblici hrvatskog novca

Hek, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:775472>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

IVA HEK

POJAVNI OBLICI HRVATSKOG NOVCA

Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

IVA HEK

POJAVNI OBLICI HRVATSKOG NOVCA

Završni rad

JMBAG: 0303056851, redovita studentica
Studijski smjer: Financijski menadžment

Predmet: Povijest novca
Znanstveno područje: Društvene znanosti
Znanstveno polje: Ekonomija
Znanstvena grana: Financije

Mentor: izv. prof. dr. sc. Manuel Benazić

Pula, srpanj 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Iva Hek, kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera Financijski menadžment ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Iva Hek, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Pojavni oblici hrvatskog novca koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis _____

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Novac i njegova pojava u svijetu	3
3. Prvobitna pojava novca na hrvatskom području	7
3.1. Sredstva razmjene prije novčanih oblika	8
3.2. Pojava novca i kovnica na hrvatskom tlu	9
4. Razvoj novčanih oblika Republike Hrvatske od sredine 16. do sredine 20. stoljeća	11
4.1. Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti	12
4.2. Novčani oblici na Mediteranu	13
4.2.1. <i>Novac Dubrovačke Republike</i>	13
4.2.2. <i>Mletački i turski utjecaj na razvoj novca</i>	14
4.3. Doba Napoleonskih osvajanja	15
4.4. Novac od Bečkog kongresa do 1849. godine	15
4.5. Novac Habsburške Monarhije i Austro – Ugarske	17
4.6. Novac Monarhističke Jugoslavije	18
4.6.1. <i>Krone i dinari od 1919. do 1923. godine</i>	19
4.6.2. <i>Banovina Hrvatska i doba Drugog svjetskog rata</i>	20
5. Novčani oblici Republike Hrvatske od sredine 20. stoljeća do danas	21
5.1. Novac od 1945. do 1991. godine	21
5.2. Hrvatski dinar kao privremena valuta	22
5.3. Trajna valuta u Hrvatskoj	24
5.3.1. <i>Hrvatska kruna i banica</i>	24
5.3.2. <i>Kune i lipe u Hrvatskoj</i>	25
6. Uvođenje eura u Republiku Hrvatsku	27
7. Zaključak	31
Literatura	32
Sažetak – Pojavni oblici hrvatskog novca	36
Summary – Emerging forms of Croatian money	37

1. Uvod

Cilj ovoga rada jest detaljan pregled pojave novca na području Republike Hrvatske te prikaz razvitka novca kronološkim redoslijedom ukazujući na važne događaje i promjene koje su uvelike utjecale te bile ključne za razvitak pojedinih novčanih oblika. Svrha rada je unaprijediti te usavršiti znanje o novcu i novčanim oblicima koji su se tijekom povijesti mijenjali te u konačnici stvorili suvremene oblike novca kakve danas poznajemo i svakodnevno koristimo.

Kada je riječ o novcu i novčanim oblicima, jasno je kako novac u današnje vrijeme predstavlja veliku značajnost u gospodarskom i financijskom sustavu svake zemlje. No, sami oblici novca tako su i tijekom povijesti obnašali razne funkcije i pod različitim utjecajima iz okoline, društva, kulture i tradicije, ti su se novčani oblici postepeno razvijali i dematerijalizirali te u konačnici doveli do onih oblika koje danas poznajemo. Prema tome, danas prisutni novčani oblici imaju veoma isprepleten i kompleksan razvoj tijekom povijesti.

Bitno je spomenuti da je područje današnje Republike Hrvatske tijekom povijesti činilo sastavni dio mnogih drugih država pod čijem je utjecaju bio sam financijski, odnosno novčani sustav što je u konačnici rezultiralo kompleksnošću i raznovrsnošću hrvatskog novca. Samim time jasno je kako će i određeni pojavnici oblici hrvatskog novca ovisiti te, također, biti usko povezani s državama koje su nekada postojale na području današnje države. Iako Hrvatska nije bila u mogućnosti razviti svoj vlastiti jedinstveni novac u svojim počecima, ipak se često na novčanim oblicima nalazio grb ili pak natpis vezan uz hrvatske krajeve što ukazuje na njegovu značajnost i posebnost. Razvoj pojava oblika novca na hrvatskom području bio je, također, veoma isprepleten te pod utjecajem raznih povijesnih događaja koji su se odvijali, kako u samim hrvatskim krajevima tako i u susjednim državama. Vezano uz to, važno je istaknuti da je na razvoj hrvatskog novca veliki značaj predstavljala i sama trgovina koja se odvijala na hrvatskim područjima, ponajviše iz razloga jer se Republika Hrvatska nalazi na geografski veoma pristupačnom prostoru preko kojeg se često odvijala trgovina i razmjena. Iz navedenog je uočljiv veoma dug put razvoja novčanih oblika, od robnog novca koji se javljao na samim počecima razmjene pa do današnjeg fiducijarnog novca koji više nije vezan za materijalnu vrijednost.

Završni rad koncipiran je na način da definira sam pojam novca te njegov razvoj i prvu pojavu, kako u svijetu tako i na našem području, i to od prvotnih sredstava razmjene pa sve do pojave prvih novčanih oblika. Nakon općenitog prikaza novca i njegovih povijesnih oblika, obradit će se pojavni oblici novca na području Republike Hrvatske po pojedinim razdobljima radi lakšeg predočavanja najvažnijih događaja i utjecaja iz povijesti. Također, kako se cijeli rad zapravo orijentira na povijesni prikaz razvitka novčanih oblika, od iznimne je važnosti osvrnuti se i na potencijalne buduće valute koje će se tek razvijati, a čije početke uočavamo i danas pa će se ukratko obraditi tema uvođenja eura kao buduće valute u Republici Hrvatskoj. Na kraju samog rada donijet će se zaključak o cjelokupnoj obradi pojavnih oblika novca čime će se zaokružiti cijeli koncept ovoga rada.

Tijekom pisanja ovoga rada korištena je povijesna metoda istraživanja razvoja novčanih oblika od samih početaka do danas. Također, prilikom proučavanja pojavnih oblika novca na području Republike Hrvatske korištena je metoda analize, kao i induktivna te deduktivna metoda, ali i metoda sinteze kod iznošenja konačnih zaključaka.

2. Novac i njegova pojava u svijetu

Novac je složena i specifična pojava koja ima značajnu ulogu i utjecaj na cjelokupnu zajednicu, a pojam novca teško je definirati iz razloga jer obuhvaća široki koncept te uključuje razne komponente, ali je također povezan s promjenjivim ekonomskim aktivnostima. Sukladno tome, ekonomisti često definiraju novac na vlastiti jedinstveni način ovisno o pogledu na njega, njegovoj svrsi i oblicima.¹ „*Novac je plod povijesnog i logičnog slijeda evolucije potreba i svijesti ljudi glede svrhe kulturnih vrijednosti i načina organiziranja društva.*“² Također, novac predstavlja jedan od temeljnih pokretača aktivnosti u gospodarskom sustavu zbog čega ga je iznimno važno regulirati, ali i povezati sa količinom novca u optjecaju koja nam zapravo služi za utvrđivanje svrhe novca.³ Kada govorimo o novcu potrebno je naglasiti da ono obavlja različite funkcije kao što su sredstvo razmjene koja podrazumijeva da će određeni pojavni oblik novca biti prihvaćen kao sredstvo plaćanja od strane tržišnih sudionika, zatim sredstvo očuvanja vrijednosti ili štednje, funkcija novca kao obračunske jedinice kojom se izražava vrijednost određenih dobara i usluga, te funkcija novca kao sredstva iskazivanja odgođenih plaćanja koja obuhvaća funkciju novca kao sredstva razmjene, ali i novac s aspekta računovodstvene jedinice.⁴

Kako je novac u današnje vrijeme veoma značajan, on ima veliku ulogu u gospodarstvu te se može sagledavati u pogledu kulturne, ekonomske, društvene te pravne pojave. Novac s aspekta kulturne pojave može se promatrati u čovjekovom uzdizanju pojava iz prirode u svijet kulture pošto su u povijesti prirodne pojave često obavljale funkciju novca, odnosno posrednika u razmjeni. Također, nekada je brojnost novca, odnosno bogatstvo, bilo usko povezano s ugledom koji je rastao kako je raslo i bogatstvo društva ili pak pojedinaca. No, kako su kulturne pojave ujedno i dio društva, novac se može sagledavati i kao društvena pojava upravo zbog činjenice da se novac razvijao u pravcu promjena u okolini i društvu. Kako je društvo tijekom povijesti mijenjalo svoje sklonosti tako su se mijenjali i razvijali pojavni oblici samog novca. No,

¹ R. L. Miller i D. VanHoose, *Moderni novac i bankarstvo*, 3. izdanje, Zagreb, Mate d.o.o., 1997., str. 2.-5.

² L. Božina, *Novac i bankarstvo*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam dr. Mijo Mirković, 2008., str. 6.

³ I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, *Monetarna politika*, Rijeka, Sveučilište u Rijeci, 2001., str. 17.-19.

⁴ R. L. Miller, op. cit., str. 6.-7.

jasno je da postoji međusobna poveznica između novca i društva jer kako društvo utječe na razvoj novca, tako je ujedno i novac jedan od razloga začetka tih promjena. Isto tako, novac se promatra i kao specifična ekonomska pojava putem koje se štedi znatno više vremena prilikom kupnje i prodaje različitih dobara i usluga te ujedno smanjuje troškove razmjene. U ovom je slučaju važno napomenuti da je država važan sudionik u novčanoj regulaciji te u osiguranju pravedne provedbe zakona i propisa vezanih uz novac. Upravo se uvođenje tih propisa i zakona, novac promatra i kao pravna pojava što u konačnici dovodi do provedbe reda u državi i društvu, kao i do poboljšanja međusobnih odnosa među pojedincima i skupinama u svakodnevnom životu, ali i tijekom poslovanja.⁵ U povijesti možemo uočiti kako je život funkcionirao i prije pojave novčanih oblika što proizlazi iz činjenice kako se u razdoblju nemonetarne ekonomije odvijala razmjena robe koja je pojedincima bila potrebna, za robu koju su oni sami davali u zamjenu. No, takav je način razmjene nosio oportunitetne troškove, ali i visoke troškove razmjene jer u početku nije postojalo točno definirano mjesto gdje će se roba međusobno razmjenjivati. Postupnim razvojem društvene zajednice, došlo je do nastanka mjesta trgovanja, odnosno tržnica putem kojih se bolje organizirao i olakšao proces razmjene, no bitno je napomenuti da su se tek pojavom novca transakcijski troškovi i troškovi razmjene uvelike smanjili.⁶ Međutim, kada je riječ o novcu, postanak i razvoj novčanih oblika vrlo je karakterističan pošto se razvijao sve od realnog i opipljivog novca poput robnog, odnosno naturalnog novca, preko punovrijednog kovanog novca pa sve do današnjeg papirnog i depozitnog novca.⁷ Kod stvarnog novca, određene su stvari služile kao novac ponajviše zbog svojih tehničkih svojstava ili pak na temelju određenih običaja.⁸ Kao stvarni novac najčešće se koristilo stoku, oružje ili školjke. No, s vremenom se takav prirodni stvarni novac počeo fizički trošiti čime se stvorila težnja prema njegovoj dematerijalizaciji.⁹ U razdoblju prirodne razmjene, prirodni robni novac predstavljao je onu robu koja se razmjenjivala na temelju svoje uporabne vrijednosti, odnosno bila je korištena u transakcijske svrhe. S druge strane, postepenim razvojem društva određene vrste robe počinju gubiti na svojoj uporabnoj vrijednosti i postaju samo sredstvo razmjene pa govorimo o pravom

⁵ L. Božina, op. cit., str. 20.-39.

⁶ R. L. Miller, op. cit., str. 10.-12.

⁷ I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, op. cit., str. 20.-21.

⁸ J. Tomašević, *Novac i kredit*, Zagreb, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004., str. 89.-90.

⁹ L. Božina, op. cit., str. 66.-67.

robnom novcu.¹⁰ Upravo je sam razvoj robnog novca doveo do mogućnosti štednje što će u konačnici doprinijeti ekonomskom, pravnom i društvenom razvitku. Kako je već navedeno, novac je tijekom vremena težio dematerijalizaciji te su se kao novac počele koristiti različite vrste kovina koje je čovjek pronalazio u svojem okruženju. S vremenom se uočilo da kovine sadrže važne osobine prvotnog robnoga novca ponajviše stoga što su lako prepoznatljive i ne gube na svojoj vrijednosti, lako ih je dijeliti i prenositi, homogene su te je u maloj količini sadržana velika vrijednost. Zlato i srebro su se najčešće koristile kao robni novac zbog njihove ograničenosti u prirodi. Tako se postepeno javio kovani novac i to bakreni, srebrni te zlatni što je dovelo i do razvoja kovnica za izradu tih kovanica. Također, kovani se novac tijekom vremena često mijenjao, ponajprije po svome izgledu i obliku te po karakterističnim simbolima otisnutim na njima. Kako su zlato i srebro bili relativno ograničeni resursi, počelo se koristiti i ostale vrijedne kovine za izradu novca poput primjerice bakra ili željeza. Ako se kovanim novcem plaćalo na način da se novac vagao tada je bila riječ o vaganom načinu plaćanja, odnosno penzatornom. S druge strane, ako se novac brojao tada je bila riječ o numeričkom načinu plaćanja čime se uvelike poboljšao proces trgovanja i razmjene. Kako je novac tijekom povijesti napredovao, tako je i njegova nominalna vrijednost postajala sve dalja od njegove materijalne vrijednosti ponajviše jer je kod naroda uvelike poraslo povjerenje u tadašnji novac. Kako se novac tada kovao, uvedene su određene mjere koliko se može iskovati novčanih jedinica iz jedne težinske jedinice kovine što se naziva kovnička stopa, a novac koji je na taj način iskovan nazivao se kurentni novac. Ovisno je li nominalna vrijednost novca odgovarala materijalnoj govorimo o valutnom novcu, odnosno sitnom kovanom novcu kod kojeg je nominalna bila znatno viša od materijalne. U današnje vrijeme, u optjecaju imamo novac čija je materijalna vrijednost daleko ispod nominalne, odnosno govorimo o kovanicama, novčanicama te o depozitnom novcu. Ti su se novčani oblici javili zbog povjerenja društva da će za određeni iznos novca u budućnosti biti u mogućnosti nabaviti odgovarajuću količinu roba i usluga za zadovoljavanje svojih potreba. Novac koji počiva na povjerenju naziva se fiducijarni novac, a razlikujemo papirni i depozitni novac.¹¹ Sam papirni novac razvio se po uzoru na nekadašnje deponiranje novca kod zlatara koji je izdavao uputnicu svakom trgovcu, odnosno donositelju. Navedene su se uputnice nazivale zlatareve note, a kako su zlatari tijekom vremena postali bankari

¹⁰ P. Domančić, *Monetarna ekonomija*, 2. izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1982., str. 4.-5.

¹¹ L. Božina, op. cit., str. 69.-78.

naziv se promijenio u bankareve note, odnosno banknote. Postupno se počelo izdavati kredite u banknotama što su bila počela današnjih bankarskih poslova što je dovelo i do osnivanja prvih emisijskih banaka. Tako su od banknota kao fakultativnog novca nastale novčanice koje se više nisu mogle zamijeniti za zlato ili punovrijedni novac te je nastupilo vrijeme uporabe papirnog novca. U svrhu postizanja određenih gospodarskih i političkih ciljeva, papirni je novac omogućio jednostavnije manipuliranje valutom jer nije vezan za odgovarajuću količinu zlata.¹² Također, razvojem papirnog novca uvelike su se smanjili emisijski troškovi te sam papirni novac zapravo predstavlja oblik fiducijarnog novca koji, kako i samo ime govori, počiva na povjerenju jer nije vezan za materijalnu vrijednost. No, nedostatak kod papirnog novca bio je odrediti količinu novca u optjecaju što je u konačnici dovelo do razvoja financijskih institucija koje su izvršavale odgovarajuće poslove i rješavale navedeni problem.¹³ S druge strane, kao fiducijarni novac javio se i depozitni ili žiralni novac predstavljajući najsvremeniji pojavni oblik novca kojim pojedinci mogu slobodno raspolagati.¹⁴ „*Depozitni novac je oblik kojeg kreiraju banke odobravajući potraživanja na sebe same, odnosno stvarajući tako svoje obveze prema nebankarskim subjektima.*“¹⁵ Sukladno tome, depozitni novac predstavlja bezgotovinsko plaćanje putem podnošenja depozita u financijsku instituciju, odnosno u banku koje su zadužene za njegovu emisiju. To je novac nematerijalnog oblika koji donosi mnoge prednosti u odnosu na papirni novac, pogotovo kod izvršenja plaćanja visokih iznosa, ali i omogućava jednostavnije i brže plaćanje roba i usluga putem primjerice Internet bankarstva.¹⁶

No, osvrnimo se na povijest i samu pojavu novca, odnosno svega onoga što se nekada smatralo novcem. Prije same pojave novčanih oblika, njegovu je funkciju kao sredstva razmjene obavljala stoka što dokazuje i sam latinski naziv za novac „pecunia“. Osim stoke, kao novac su nerijetko služile i školjke te žito i krzno životinja, ali i ostale vrste robe koje su bile karakteristične za određeno područje. No, kako je postupno dolazilo do razvoja društva, tako je i trgovina dobivala na sve većem značaju što je u konačnici dovelo i do sve veće potrebe za razvojem novčanih oblika. Na taj je način

¹² I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, op. cit., str. 23.-28., 41.

¹³ L. Božina, op. cit., str. 77.-87.

¹⁴ I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, op. cit., str. 17. i 41.

¹⁵ ibidem, str. 42.

¹⁶ L. Božina, op. cit., str. 87.-94.

nastao novac koji se morao vagati prilikom njegova korištenja u razmjeni, a imao je oblik grumena, šipke ili zlatnih i srebrnih predmeta. Što se tiče nastanka prvog novca u svijetu, javio se u Maloj Aziji, konkretno u Lidiji oko 7. stoljeća prije Krista, a bio je karakterističan zbog toga što je izrađen od elektruma, odnosno od slitine zlata i srebra, ali se prilikom same izrade koristilo i bakar, broncu te mjed. Takav se novac izrađivao bez ikakve tehnologije, već ručnim radom te je usavršavanjem metoda izrade novca postupno došlo i do razvoja prvih alata, odnosno strojeva za njihovu izradu. Oko 1. stoljeća novac se počelo bilježiti sa simbolom ili potpisom kako bi isti bio karakterističan po svojem izgledu te kako bi ujedno bio jedinstven i prepoznatljiv u odnosu na druge. Primjerice, ukoliko je strani novac bio označen, ostale države su dozvoljavale njegovo kolanje i u svojem teritoriju ili su pak označavali novac koji su deponirali kako bi taj isti novac jednom povratili. Za vrijeme Bizantskog Carstva i antike, novac se izdavao od strane državnih vladara te je na sebi nosio određene posebnosti. Primjerice, Aleksandar Veliki na svom je novcu prikazivao grčke bogove. Isto tako, u antičkoj Grčkoj na novcu su se nalazili likovi bogova, ali su polisi bili ti koji su bili zaduženi za izdavanje novca pa se on međusobno veoma razlikovao. Što se tiče rimskog novca, bio je izdavan od strane cara te Senata, a također je na sebi nosio prikaze bogova. Zanimljivo je spomenuti da je upravo Cezar bio prvi koji je novac kovao sa otisnutim svojim likom. Kasnije, oko 6. stoljeća, kovani novac bio je karakterističan po motivima kršćanskih simbola, najčešće anđela sa križem.¹⁷

3. Prvobitna pojava novca na hrvatskom području

Ukoliko se vratimo u razdoblje prije korištenja novčanih oblika kakve danas poznajemo, uočiti će se razne predmete koji su služili kao sredstvo razmjene, a koje je čovjek pronalazio u okolici svojeg obitavališta. Najčešće su to bili jedinstveni predmeti čiji su resursi u prirodi bili ograničeni ili pak, s druge strane, predmeti koji su bili bliski čovjeku, poput primjerice njegovog alata ili nakita. U sljedećim poglavljima prikazati će se detaljnije sredstva razmjene i nastanak prvoga novca na području Hrvatske.

¹⁷ Hrvatska narodna banka, *Prvi novac – Povijest hrvatskog novca*, dostupno na: <http://old.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-1.htm>

3.1. Sredstva razmjene prije novčanih oblika

U vrijeme prije same pojave novca i novčanih oblika, razna plemena poput Ilira i Kelta, koja su obitavala na hrvatskim prostorima prije Hrvata, bavila su se ratarstvom, lovom, stočarstvom, govedarstvom, ribarstvom te sličnim gospodarskim poslovima i aktivnostima, a sa samim razvojem tih plemena počela se javljati i potreba za sredstvom razmjene čime bi se znatno olakšalo međusobno trgovanje. Razmjena se na hrvatskom tlu javila dolaskom Grka, posebice na dalmatinskom priobalju te otocima Visu, Hvaru i Korčuli.¹⁸ Prije samog razvoja danas poznatih novčanih oblika, kao sredstvo razmjene često se koristilo različitu vrstu robe, odnosno koristilo se robni novac. Funkciju novca najčešće su obavljali različiti predmeti, plodovi ili životinje. Konkretno, na hrvatskom području kao robni novac najčešće se koristila stoka te koža kune, vino, pšenica, ječam, luk, vuna, sol, sir, razna obuća, kruh, ali i nakit i razni alat te oružje poput sjekira, noževa, strelica ili pak vrhova koplja.¹⁹ Koristilo se onaj robni novac koji je bio najzastupljeniji na određenom području. Primjerice, na području Slavonije koristilo se žito ponajviše zbog velikog prirodnog potencijala, odnosno zbog velikog broja oranica i plodnog tla, dok se primjerice uz more koristilo vino.²⁰ Kao i u ostalim zemljama, prije same pojave novčanih oblika, najčešće se koristilo stoku koja se smatrala sredstvom razmjene. Kako je, s vremenom, dolazilo do razvoja novčanih oblika i razvoja kovanica, lik stoke zadržavao se na njima kao simbol nekadašnjeg sredstva razmjene. Čak i sam naziv novca na latinskom jeziku „pecunia“ potječe od riječi „stoka“.²¹ Prije nego što se hrvatski narod, oko 9. stoljeća, počeo služiti novcem kao sredstvom razmjene i plaćanja, njegovu je ulogu kao robnog novca zauzimalo kunino krzno.²²

¹⁸ T. Macan, *Povijest hrvatskog naroda*, 2. izdanje, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992., str. 9.-11., dostupno na: https://issuu.com/mesicbooks/docs/trpimir_macan_-_povijest_hrvatskog

¹⁹ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, Zagreb, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet Zagreb, Hrvatski novčarski zavod Zagreb, 2012., str. 5.

²⁰ T. Macan, op. cit., str. 237.

²¹ A. Mandić, *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*, 2005., dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskanumizmatika/2005/11/1620361572/pojava-i-razvoj-novca-na-teritoriju-hrvatske-od-najranijih-vremena-do-danas.html>

²² Hrvatska narodna banka, *Prvi novac – Povijest hrvatskog novca*, dostupno na: <http://old.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-1.htm>

3.2. Pojava novca i kovnica na hrvatskom tlu

Nakon Ilira, prvog naroda koji je živio na području Hrvatske, na priobalnom području i otocima doselili su se Grci koji su, uz donošenje novih običaja, počeli kovati svoj novac. No, također je važno spomenuti postojanje jedinstvenog novca ilirskih plemena Labeata i Daorsa iz 2. stoljeća prije Krista. U 4. stoljeću prije Krista, na otocima Hvaru i Visu, kovao se srebrni i bakreni novac koji ujedno predstavlja najstariji kovani novac na našem području. Na najstarijim novčanim oblicima obično su bili simboli koze, grozda, amfore i srne ponajviše zbog poljoprivredne kulture i običaja koji su bili tipični za određeno geografsko područje.²³ Isto tako, na ovom se području upotrebljavao i pensatorski novac, odnosno novac kojeg je potrebno vagati, a najpoznatiji takav oblik novca bio je alatni novac izrađen od bakra koji je prije svoje standardizacije predstavljao jedinstveni novac. Također, uz pensatorski novac javljao se i simbolički novac. Najtipičniji primjer simboličnog novca na području današnje Hrvatske jest kunino krzno koje je poslužilo svojoj svrsi sredstva razmjene.²⁴ U povijesti se hrvatski prostor često mijenjao samim time što je bio pod okupacijom različitih država, a time i pod utjecajem različitih kultura i tradicija što se ogleda i u pogledu novca koji je kolao na ovom području. Raznovrsni oblici novca na našem prostoru tako su rezultat miješanja različitih civilizacija koje su boravile na ovom području, ali i onih koji su svakodnevno prolazili ovim putevima, primjerice zbog trgovine. To je ujedno i razlog što se u početku najviše koristio tuđi novac sve dok se nije razvio nacionalni, odnosno autonomna valuta. Razvojem vlastitog novca, on se širio i po ostalim susjednim zemljama te je bio na visokom glasu i šire u svijetu. No, hrvatski prostor nije obuhvaćao teritorij koji se danas pod njega podrazumijeva već je bio znatno veći, a ponekad su pojedini dijelovi hrvatskog prostora bili odcjepljeni zbog saveza sa drugim državama te zbog osvajanja što je sve utjecalo na razvoj hrvatskog novca.²⁵ „*Hrvatski se gotovinski novac može razvrstati u: hrvatski novac u užem smislu, hrvatske novčane artefakte, novac koji izdaje hrvatsko plemstvo temeljem ustupanja prava kovanja novca, uvjetno hrvatski novac te imitacije hrvatskoga novca.*“²⁶ Od samih početaka, na

²³ A. Mandić, *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*, 2005., dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskanumizmatika/2005/11/1620361572/pojava-i-razvoj-novca-na-teritoriju-hrvatske-od-najranijih-vremena-do-danas.html>

²⁴ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 5.-6.

²⁵ B. Matić, *Monetarna ekonomija*, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, 2011., str. 104.-105.

²⁶ ibidem, str. 105.

području današnje države Hrvatske, prevladavali su razni bankarski sustavi te je vidljiv utjecaj različitih država i saveza poput Rimskog Carstva, Mletačke Republike i drugih, na razvoj hrvatskog novca. Prilikom samog trgovanja hrvatskog naroda često se upotrebljavao bizantski i mletački novac ovisno o području nastanjenosti.²⁷ Također, sama pojava hrvatskih kneževina povezana je sa samim stvaranjem hrvatske države. Hrvatske kneževine bile su Primorska Hrvatska, Posavska Hrvatska te Hrvatsko Kraljevstvo, a u tom razdoblju zakon je provodio vladar, odnosno knez. U tom se razdoblju izdavao tuđi novac. Kao tuđi novac najčešće se koristio bizantski novac, ponajviše zlatni i srebrni, te bakreni i franački novac, ali se koristilo i razne oblike pensatorskog novca.²⁸

Što se tiče samih kovnica novca, u unutrašnjosti Hrvatske postojale su dvije kovnice, Sirmium i Sisciji, osnovane pod utjecajem Rimskog Carstva.²⁹ Upravo je kovnica u Siscii djelovala preko sto godina, a osnovana je u 3. stoljeću te je tu kovan novac i za bizantske careve. Na hrvatskom području, od 7. do 12. stoljeća u optjecaju je bio samo bizantski novac.³⁰ U razdoblju Hrvatskog kraljevstva u zajednici s Ugarskim kraljevstvom, hrvatski su banovi emitirali svoj vlastiti novac kao zakonsko sredstvo plaćanja u Hrvatskoj.³¹ Krajem 12. stoljeća došlo je do pojave prvog hrvatskog novca u razdoblju kada je Hrvatskom upravljao herceg Andrija. Razlog za kovanje hrvatskog novca bili su frizatici iznimne kvalitete pa su oni također služili i kao uzor za kovanje novog novca. Tako su stvoreni hrvatski frizatici koji na licu imaju polumjesec i zvijezdu, a na naličju crkveni zabat s dva tornja, kao i izvorni frizatici. Kako su 13. stoljeće karakterizirali križarski ratovi, javljao se i novac njemačkih država pa je postojala velika raznolikost pojava oblika novca na ovom području.³²

S druge strane, kako hrvatski vladari nisu kovali vlastiti novac, slavonske banovce kovali su hrvatsko – ugarski kraljevi na području Slavonije. Slavonski banovci

²⁷ M. Kolar-Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb, Hrvatska narodna banka, 2013., str. 7.-8., dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121504/h-monografija-povijest-novca.pdf/20cf684e-375e-430f-89c3-ad4e5824ae43>

²⁸ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 10.-11.

²⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća, svezak prvi*, Zagreb, Matica hrvatska, 1899., str. 20., dostupno na: https://issuu.com/mesicbooks/docs/vjekoslav_klaic_-_povijest_hrvata_1

³⁰ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 10.

³¹ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 12.

³² A. Mandić, *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*, 2005., dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskanumizmatika/2005/11/1620361572/pojava-i-razvoj-novca-na-teritoriju-hrvatske-od-najranijih-vremena-do-danas.html>

nazivali su se još i kuna, kunovina ili marturina zbog karakterističnog simbola kune koja je na naličju prikazana u bijegu između dvije šestokrake zvijezde, kao prikaz tadašnjeg grba Slavonije.³³ Banski novac smatra se prvim hrvatskim novcem, a pretpostavlja se da je kovan u Virovitici i Požegi. No, daleko najstarija kovnica novca u Hrvatskoj je ona u Pakracu koja je sa svojim radom započela polovicom 13. stoljeća, no trajala je svega četiri godine. Također, poznata kovnica novca jest kovnica u Zagrebu koja je svojim radom započela po završetku rada kovnice u Pakracu, a trajala je sve do kraja 14. stoljeća. Za razliku od kovnice u Pakracu, gdje su se kovali banski denari i poludenari, u zagrebačkoj kovnici kovao se bagatin, poludenar i denar.³⁴ Ugarski novac bio je manje vrijedan od slavonskih banovaca te su upravo zbog svoje visoke vrijednosti oni kolali i u susjednim zemljama. Slavonski banovac nije zadržao svoj izvorni oblik iz razloga jer su gotovo svaki ban i herceg mijenjali simbole na licu novca. U 14. stoljeću, donesena je odluka o kovanju kraljevskog novca čime su banovci povučeni iz optjecaja. U hrvatskim krajevima u optjecaju su bili i srebrni denari bosanskih banova, zatim groševi, denari i poludenari te unikatni četverostruki zlatni dukati.³⁵

4. Razvoj novčanih oblika Republike Hrvatske od sredine 16. do sredine 20. stoljeća

Logično je zaključiti da su se vrste i oblici novca na području Hrvatske često mijenjali tijekom povijesti ponajviše zbog miješanja različitih kultura i zajednica, zbog čestih ulazaka u brojne saveze s ostalim državama, kao i o razvoju u kulturnom i gospodarskom planu, o trgovini koja se često odvijala upravo preko ovih prostora zbog iznimno povoljnog hrvatskog geografskog položaja. Sukladno tome, jasno je da je na našem području često kolao novac ostalih naroda, odnosno tuđi novac. Prilikom postupnog razvoja hrvatskog novca, on je zaživio ne samo na današnjem prostoru već i na međunarodnoj razini.³⁶

³³ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do godine 1873.*, Zagreb, Matica hrvatska, 1916., str. 161., dostupno na: https://issuu.com/mesicbooks/docs/ferdo_i_ic_-_pregled_povijesti_h

³⁴ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 13.-14.

³⁵ A. Mandić, *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*, 2005., dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskanumizmatika/2005/11/1620361572/pojava-i-razvoj-novca-na-teritoriju-hrvatske-od-najranijih-vremena-do-danas.html>

³⁶ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 9.-10.

4.1. Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti

Jedno od važnijih oblika novca na području Hrvatske bio je upravo novac Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti. Tadašnji češki kralj Ferdinand I. Habsburški bio je izabran za ugarskog kralja te mjesec dana kasnije proglašen je i za hrvatskog kralja. Sve promjene vezane za hrvatsko-ugarsko prijestolje imale su svoj utjecaj i na novac, najviše uočljiv na talirima koji su sve od 16. pa do 19. stoljeća bili u optjecaju na hrvatskom području. Bez obzira što se taliri nisu kovali u Hrvatskoj, bili su od iznimnog značaja za razvoj hrvatskog novca. U vrijeme kralja Ferdinanda I. taliri su nosili natpis „Dalmatiae – Croaciae, Sciavoniae“ što, zapravo, dokazuje kako se hrvatske zemlje nisu razlikovale, odnosno imale su jednaka prava kao i ostali dijelovi Svetoga Rimskoga Carstva Njemačke Narodnosti. Uz talire, kovao se i trocarski novac čija se upotreba također protezala na našem području. Mletačke škude vrijedile su dvostruko više od talira što je postupno, u 17. stoljeću, počelo istiskivati iz optjecaja dotadašnje talire. Diljem Europe u optjecaju su bili zlatni forinti, odnosno ugarski dukati pa su se njima počeli koristiti i Hrvati, no uveli su i njemački zlatni gulden. No, zlatni gulden počeo je gubiti na svojoj važnosti zbog obrezivanja njegovih rubova te je 1621. godine Hrvatski sabor donio odluku o uvođenju njemačkog novca, kojeg su koristile i ostale susjedne države. To je dovelo do dodatnih problema što je potaknulo Hrvatski sabor na donošenje odluka koje su prisiljavale hrvatski narod na korištenje njemačkog novca te na oduzimanje same robe zbog kršenja istih odluka. Talire su postupno počeli preuzimati njemački knezovi čime su postali prepoznatljivi kao carski taliri. Gulden se prestao kovati oko 1600. godine što je dovelo do toga da carski talir postaje glavni novac Carstva. Godine 1761. počelo se emitirati vrijednosne papire u Habsburškoj Monarhiji čime se zabranilo korištenje svih stranih valuta. Samo godinu dana kasnije, Bečka gradska banka počinje izdavati banko – cedulje koje su predstavljale obveznice bez kamata. Iste te banko – cedulje predstavljale su prve papirnate novčanice Habsburške Monarhije te su imale pokriće u državnim prihodima. Iznimna popularnost papirnog novca uvjetovala je otvaranje jedinstvene burze gdje se trgovalo ne samo robom već i obveznicama te mjenicama. Zbog manjka sitnog novca, svoj vlastiti, ručno ispisani papirni novac izdao je i grad Pag. Upravo je taj papirni novac preteča hrvatskog papirnog novca. Pod nazivom paški asigant, smatrao se najstarijom novčanicom na ovom području sve do 1809. godine. Grad Pag bio je iznimno poznat po soli pa je

upravo sol bila sredstvo njihova plaćanja preko priznanica koje su služile kao nalog za isplatu novca u korist onoga na koga je glasio asignat.³⁷

4.2. Novčani oblici na Mediteranu

Na obalnom prostoru Hrvatske, odnosno Mediteranu, vidljiv je utjecaj Mletačke Republike, ponajviše na samu Dubrovačku Republiku koja je zahvaljujući upravo tom miješanju kultura i novčanih oblika razvila veliki ugled u tadašnjoj državi, ali i šire te je kovala kvalitetan novac. Osim Mletačke Republike, utjecaj na Mediteranu vršilo je i Osmansko Carstvo čija su se osvajanja uvelike odrazila na oblike hrvatskog novca.

4.2.1. Novac Dubrovačke Republike

Dubrovačka Republika bila je jedinstvena država čija je kovnica tijekom povijesti radila bez većih prekida. Način vođenja novčane politike u Dubrovačkoj Republici povezan je s izdavanjem vlastitog novca, ali i sa samom institucijom koja je zaslužna za njegovo izdavanje. U to je vrijeme većinu funkcija današnjih emisijskih banaka izvršavala sama kovnica novca. Država je ta koja je imala vlasništvo nad kovnicom novca, a kovnica je ujedno i vodila poslove vezane za izdavanje vrijednosnih papira te razna negotovinska plaćanja. Kavnica novca Dubrovačke Republike, osim što je izdavala vlastiti novac, kovala je također i novac za strane zemlje poput otkova poljskih srebrnih talira, artiluka i raznih drugih oblika novca koji su zapravo predstavljali krivotvorine za dostizanje gospodarskih ciljeva. Procjenjuje se da je prvi vlastiti novac Dubrovačke Republike izdan oko 1337. godine. Kao materijali za izradu novca najčešće se rabilo plemenite i neplemenite kovine od kojih je najviše prevladavalo srebro. Sam novčani sustav Dubrovačke Republike uglavnom je polazio od bakrenog i srebrnog novca, odnosno folara i groša.³⁸ Također, važno je napomenuti da je dubrovački novac bio iznimno cijenjen, ne samo na ovom području već i u susjednim zemljama da su čak i bosanski vladari kovali svoj novac prema uzoru na dubrovački. Još prije 13. stoljeća u optjecaju je bio sitan bakreni novac pod nazivom capucia, no nije se kovao u zemlji i nije bio službeni dubrovački novac. U 14. stoljeću počinje se

³⁷ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 21.-23., 32.-34.

³⁸ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 15.-19.

kovati srebrni novac zbog mogućnosti nabave rudače sa područja Bosne i Srbije. Obilježje tog novca jest da je vrijedio onoliko koliko je na njemu bilo naznačeno što je doprinijelo njegovoj stabilnosti i razvoju same trgovine. Osnovna jedinica za dubrovački srebrni novac bio je dinar ili dinarić, dok je za bakreni novac to bila minca ili mjed. Mnogo je dubrovačkog novca bilo u optjecaju u sjevernoj Hrvatskoj gdje je dinarić nosio naziv denarius Croaticus. Ono po čemu je dubrovački novac prepoznatljiv je lik sv. Vlaha s aureolom što ga čini jedinstvenim. Dubrovačka Republika kovala je i novac veće vrijednosti kao što su primjerice bili artiluk, škuda, poluškuda, talir bradan te talir vižlin. Dubrovački srebrni novac bio je iznimne kvalitete te je bio veoma cijenjen. Problemi su se javili nakon osmanskih osvajanja Srbije i Bosne, odakle je dolazila većina rudače za kovanje novca pa je Dubrovačka Republika bila prisiljena kupovati srebrni novac od drugih europskih zemalja čime je vrijednost srebrnog dinara uvelike počela opadati. Nakon otkrića zlata, u Dubrovačkoj Republici koristio se mletački dukat. Za različite valute koje su kolale na području Dubrovačke Republike bilo je potrebno odrediti tečaj za strane valute pa se 1514. godine otvorila mjenjačnica.³⁹

4.2.2. Mletački i turski utjecaj na razvoj novca

Nakon što je Venecija zavladała većim dijelom Dalmacije, počinje utjecaj Mletačke Republike. Za to je vrijeme službeni novac bio venecijanski novac, no i novac hrvatskih gradova također je bio u optjecaju nakon odobrenja vlasti Venecije. Nakon nekog vremena gradovi Dalmacije zatražili su odobrenje za kovanje svog novca te nakon samog odobrenja izvršavale su se narudžbe za kovanje bagatina i to u Veneciju, u njihovoj državnoj kovnici, čija se protuvrijednost plaćala zlatnim dukatima. Novac je na licu imao zaštitnike gradova i njihove nazive, a na naličju venecijanskog krilatog lava što ukazuje na spoj dalmatinske i venecijanske kulture. Novac najveće vrijednosti koji je bio u optjecaju u Dalmaciji bila je lira, no ona nije bila punovrijedna, odnosno vrijedila je dvije trećine mletačke lire. Zbog veoma razvijenog novčanog i bankovnog venecijanskog sustava, taj se razvoj mogao uočiti i u Dalmaciji gdje je 1624. godine osnovana prva komercijalna banka. Mletačka je Republika kovala nekoliko vrsta bakrenog te srebrnog novca s natpisom „Dalmate t Alban“, odnosno, kako i sam naziv govori, novac koji se koristio u Dalmaciji i Albaniji. Tako su iskovane četiri vrijednosti

³⁹ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 45.-48.

srebrnog novca s likom sv. Marka i venecijanskog krilatog lava i to kovanice od deset, dvadeset, četrdeset i osamdeset solda.⁴⁰ Osim na ostatke Hrvatske, osmanska vlast protezala se na gotovo cijelom Balkanskom poluotoku. Zbog velikog razvoja trgovine na tom području javila se potreba za razvojem i samog novčanog sustava. Utjecaj osmanskih osvajanja time će biti vidljiv i na hrvatskom novcu.⁴¹

4.3. Doba Napoleonskih osvajanja

U 19. stoljeću, u razdoblju kad je Franjo I. poražen od strane Napoleonove vojske, te nakon sklopljenog mira u Požunu i Schonbrunnu, morao se odreći područja Istre, Dalmacije i ostalih krajeva koji su se nalazili južno od rijeke Save. Na tim je područjima tada uspostavljena francuska vlast što je dovelo do toga da se u optjecaju javio francuski novac, kako kovani tako i papirnati. Napoleonski ratovi doveli su do problema u gospodarstvu, ali također i u trgovini, a time i u samom novčanom sustavu. No, nakon Napoleonovog poraza u Rusiji, Franjo I. pridružio se borbi protiv Napoleona. Opsadom u Zadru, gdje je francuska vlast u Dalmaciji doživjela slom uzrokovala je i manjak novca zbog iznimno velikih cijena koje su bile posljedica opsade i rata. Zbog toga se počelo kovati novac od srebra od jedne, dvije i četiri unce koji je po svojoj vrijednosti zapravo odgovarao taliru. Upravo su taj novac francuske snage ponijele sa sobom nakon opsade i danas se smatra francuskim novcem.⁴²

4.4. Novac od Bečkog kongresa do 1849. godine

Nakon Francuske revolucije, građanstvo je počelo zahtijevati bolji životni standard što je u Hrvatskoj bilo još intenzivnije. Na stanje je loše utjecalo tiskanje papirnog novca bez ikakvog pokrića koji je s vremenom sve manje vrijedio u odnosu na kovani novac, a potreba za novcem sve je više rasla. Kada je Dalmaciju ponovno preuzela Austrija, u 19. stoljeću u doba Ferdinanda I. Austrijskog kovao se metalni novac za Dalmaciju sa natpisom „DALM“. U istom tom razdoblju, u Milanu i Veneciji, kovalo se škude s natpisom „Dalmacija“ te taliri i krajcari. Ono što je pogodilo samo

⁴⁰ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 48.-50.

⁴¹ ibidem, str. 54.

⁴² ibidem, str. 56.-58.

hrvatsko gospodarstvo bilo je austrijsko loše upravljanje s papirnim novcem, a ponajviše njegovo izdavanje bez pokrića. U Austrijskom Carstvu prevladavalo je veoma loše financijsko stanje, što je negativno utjecalo i na sam razvoj hrvatskih krajeva i na njegovo gospodarstvo, ali i novčani sustav. Nedostajalo je povjerenje građana u papirni novac, a još i činjenica da se nije mogao zamijeniti za zlato ili srebro uzrokovalo je pogoršanje stanja u gospodarstvu jer se u njega nije ulagalo. Takvom lošem stanju doprinio je i nedostatak dobrog novca u Hrvatskoj. Kasnije se počinju izdavati radobne marke, odnosno novac koji se koristio pri isplaćivanju radnika na posjedu tadašnjih veleposlanika i koji je bio zamjenjiv za određenu vrstu robe.⁴³ Hrvatski se narod uvijek nadao da će uspostaviti svoja prava i samostalnu monetarnu politiku. „Horvacki novac“, odnosno „Denarius Croaticus“ često se spominjao u raznim aktima tijekom 17. i 18. stoljeća. Na samo financijsko stanje hrvatskih krajeva od velikog je utjecaja imala odluka Hrvatskog sabora iz 1790. godine čime se Hrvatska trebala podvrgnuti Ugarskom namjesničkom vijeću čime je svoje poslove također predala Ugarskoj. Ta je odluka vrijedila sve do ujedinjenja hrvatskih zemalja od Drave do Jadrana. Takva monetarna i financijska politika dovela je do toga da su javni oblici hrvatskog novca uvelike ovisili o povijesti mađarskog novca. Akumulacija kapitala postupno je poticala zagrebačke trgovce i ilirce prema osnivanju Prve hrvatske štedionice koja je konačno stvorena 1861. godine, a nekoliko godina kasnije počeli su se osnivati i ostali novčarski zavodi. Tada je započeo razvoj hrvatskog bankarskog sustava te su kasnije osnovane mnoge štedionice i banke od kojih su neke imale mogućnost izdavanja vrijednosnih papira.⁴⁴ Godine 1848. hrvatski su krajevi bili pod Habsburškom Monarhijom te su se sve odluke izravno donosile iz Beča. Kao sredstvo plaćanja koristili su se guldeni, no zbog velikog duga Monarhije zabranila se konverzija papirnog novca u metalni pa je papirni novac postao glavno sredstvo plaćanja. 1849. godine počinju se ponovno uvoditi državne note koje su bile bez pokrića i bez realne vrijednosti. Svakom emisijom papirnog novca njegova je realna vrijednost sve više padala. Time su se srebrni sitan novac te bakrenjaci počeli povlačiti iz optjecaja. U razdoblju od 1848. pa do 1851. godine, kovani novac nije bio u optjecaju već samo sitan papirni novac pod nazivom šajni. Jelačićev „križar“ naziv je za novac koji je 1849. godine iskovan u zagrebačkoj kovnici, no nije bio od velike kvalitete. 1848. godine dotok novca iz Beča je zaustavljen što je dovelo do nestašice metalnog novca.

⁴³ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 67., 72.-75.

⁴⁴ ibidem, str. 76.-79.

Upravo je taj problem doveo do toga da su pojedini gradovi počeli izdavati vlastiti novac. Ban Josip Jelačić 1848. godine donosi odluku o osnivanju kovnice novca u Zagrebu. Navedena kovnica trebala je kovati bakreni novac od jednog krajcara te srebrni novac od dvadeset krajcara koji se ipak nije kovao.⁴⁵ „Asignacije s datumom 5. lipnja 1848. tiskane su u apoenima od 25, 100 i 1000 forinti jer je rat protiv Mađara zahtijevao dosta novca. Te su asignacije trebale poslužiti za dizanje zajma od oko pola milijuna forinti. To je prvi pokušaj izdavanja hrvatskoga papirnato novca.“⁴⁶ Te je novčanice izdala Hrvatska državna blagajna s potpisom bana Josipa Jelačića, a na sebi su imale grb Trojedne Kraljevine. Ipak, do podizanja zajma nije došlo i novac nije stavljen u uporabu. Bansko je vijeće tada donijelo odluku o strogom uništenju novčanih oblika koji nisu izdani, a koje je ban potpisao. Također, nastojalo se dobiti odobrenje za medalju pod nazivom „Jelačićeva forinta“ ili „Jelačićev gulden“ na kojem se nalazio lik bana Jelačića, a iskovana je 1848. godine. Ovaj pokušaj da se Hrvatska novčano osamostali propao je te je zaustavljeno kovanje novca.⁴⁷

4.5. Novac Habsburške Monarhije i Austro – Ugarske

Od 1857. godine uvodi se novi gulden austrijske vrijednosti koji već sljedeće godine postaje jedino sredstvo plaćanja što je doprinijelo stabilizaciji novčanog sustava i monetarne politike. Gulden austrijske vrijednosti izdavao se u apoenima od 1, 10, 100 i 1000 guldena, dok su u promet bili pušteni i srebrnjaci od jednog, dva i četvrt guldena, zatim od pet i deset krajcara, ali i bakreni novac od pola krajcara i jednog krajcara. Također su kolali i groši. Sve više se počelo stavljati naglasak na uvođenje zlatne podloge novčanih oblika te je krajem 19. stoljeća Austro-Ugarska konačno dobila jedinstvenu valutu. Dotadašnji gulden austrijske vrijednosti zamijenjen je s novom novčanom jedinicom krunom. Nakon određenog razdoblja zlatna kruna u potpunosti je zamijenila srebrne guldene te je 1900. godine postala zakonsko sredstvo plaćanja. Zlatna kruna dijelila se na stotinu helera za austrijski dio, odnosno na stotinu filira za ugarski dio. Na ugarskom dijelu Monarhije obično su se nalazili i grbovi Hrvatske i Slavonije. Što se tiče same vrijednosti krune, dvije krune vrijedile su kao jedan gulden

⁴⁵ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 89.-95.

⁴⁶ ibidem, str. 95.

⁴⁷ ibidem, str. 95.-98.

austrijske vrijednosti. Od 1892. do 1903. godine tečaj krune bio je stabilan te su uvedeni dvadesetkrunaši, desetakrunaši i stokrunaši. Počeli su se kovati i nikleni filiri od vrijednosti deset i dvadeset te brončani dvofiliri i filiri. No, stari srebrni novac i dalje je bio u optjecaju. Aleksandar Karađorđević proglasio je takozvano ujedinjenje u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Već sljedeće godine osnovana je Zagrebačka burza za robu i vrijednosnice.⁴⁸

4.6. Novac Monarhističke Jugoslavije

Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija je početkom 20. stoljeća činila dio Austro-Ugarske monarhije u kojoj je prevladavala jedinstvena valuta – kruna od kraja 19. stoljeća pa do kraja Prvog svjetskog rata. Stoti dio krune činili su heleri, odnosno filiri.⁴⁹ Nakon Prvog svjetskog rata, na području Hrvatske zabilježena je ubrzana inflacija te je uskoro austrijska kruna prešla u hiperinflaciju. Nakon kapitulacije Austro-Ugarske 1918. godine, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija te Slovenija i Vojvodina ulaze u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Tu nastaje problem kako stvoriti svoj vlastiti i jedinstveni novac i bankovni sustav.⁵⁰ Konkretno, 1. siječnja 1918. godine proglašeno je ujedinjenje u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Na područjima poput Zadra, Istre te kvarnerskih otoka uvela se talijanska lira kao način plaćanja nakon što su se ta područja pripojila Italiji, po završetku Prvog svjetskog rata. Godine 1919. započelo se s procesom žigosanja austrougarskih kruna što je potrajalo desetak dana sve dok samo jugoslavenska kruna nije bila u službenom optjecaju. Krajem iste godine provedeno je još jedno žigosanje zbog nedovoljno razvijene kontrole i nadzora nad prvim procesom. Ovaj se put na novčanice ljepilo posebne markice, a čak je 20% donesenoga novca preuzeto od strane državne blagajne.⁵¹

⁴⁸ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 103.-105., 124.-126., 132., 136.

⁴⁹ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 1*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-1.php>

⁵⁰ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 137.-138.

⁵¹ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 1*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-1.php>

4.6.1. Krune i dinari od 1919. do 1923. godine

Godine 1919., na cijelom je državnom području Kraljevstva SHS u optjecaju bio dinar, kao temeljno sredstvo plaćanja. Svaki se dinar sastojao od 100 para. Uskoro je došlo do toga da su se jugoslavenske krune povukle iz optjecaja, a 1923. godine dolazi do promjene imena u Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.⁵² Po osnivanju Kraljevine SHS jedno od važnijih pitanja bilo je ono o vrijednosti krune kojom se plaćalo do 1923. godine. No, također je bilo potrebno stvoriti vlastiti novac. Nakon osnivanja Narodne banke Kraljevstva SHS 1920. godine, krune su zamijenjene dinarsko – krunskim novčanicama. No, za potpuno uvođenje bilo je potrebno određeno vrijeme. Nakon što je došlo do rasta cijena hrane javila se velika nestašica sitnog novca, ali i do mnogih pokušaja krivotvorenja novca zbog čega je novčane oblike često trebalo kontrolirati. Tada su, zbog nestašice sitnog novca, pojedinim gradskim općinama poput Zagreba, Karlovca, Splita i Osijeka dozvolili tiskanje sitnog papirnog novca u roku od godine dana. Gradska općina Karlovca izdala je novčanice 1919. godine kako bi pokrila potrebe za sitnim gradskim novcem, grad Osijek je izdao gradski novac u svrhu isplate plaće radnika, dok ga je Split izdao u korist urednog funkcioniranja grada. Tadašnji gradonačelnik Zagreba, dr. Srkulj, zatražio je dopuštenje za tiskanje sitnog papirnog novca, što mu je u konačnici i odobreno. No, taj je novac trebao vrijediti samo na području Zagreba, a nazivao se srkuljčići. Do 1923. godine, koristila se žigosana i markirana kruna u kojoj su se uglavnom isplaćivale plaće za radnike. S druge strane, u slučajevima plaćanja poreza, dinari su bili glavno sredstvo plaćanja. Važna institucija pod nazivom Savez novčanih banaka i štedionica Hrvatske i Slavonije dao je prijedlog da se uvede državni dinar kao jedinstvena valuta. Prije samog razvoja jedinstvenog novca, kolale su i srpske dinarske banknote s podlogom u srebru i zlatu. S dinarom se nije manipuliralo pa je s vremenom postajao sve popularniji, dok je, s druge strane, vrijednost krune naglo padala ponajviše zbog velikog broja krivotvorenih novčanica. Odlukom iz 1919. godine službeno je potvrđen omjer 1:4 između dinara i krune što je dovelo do velikog nezadovoljstva i gubitaka jer se smatralo da je dinar manje vrijedan od krune. Nezadovoljstvu je doprinijelo i određenje da se porez mora plaćati u dinarima iako je još uvijek službeni novac bio kruna. Dinar nije imao podlogu u zlatu, već je

⁵² Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 1*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-1.php>

djelomično mogao biti pokriven francima. Krunske novčanice u apoenima od 1000, 100, 50 i 20 kruna zamijenjene su 1920. godine s dinarsko – krunskim novčanicama na kojima je označena vrijednost kako u dinarima tako i u krunama.⁵³ No, ponovno je došlo do krivotvorenja i nedostatka sitnog novca pa se počeo kovati sitan metalni novac Kraljevine SHS. Kako je s vremenom kruna počela slabiti, za sobom je počela vući slabljenje dinara. Vrijednost dinara počela je padati u razdoblju kada je papirnog novca bilo previše u optjecaju, ali i u razdobljima velike inflacije. Restriktivna monetarna politika te rast izvoza ponovno su podigli vrijednost dinara, no zbog izvoza njegova je vrijednost bila veća u inozemstvu što je negativno utjecalo na domaće gospodarstvo. Tijekom vremena vrijednost dinara je uvelike varirala. Nakon kraljeve smrti mijenjalo se i novac koji se koristio pa je tako izmijenjen novac poslije smrti kralja Aleksandra I. Karađorđevića.⁵⁴ „Na temelju Zakona o povlačenju iz optjecaja staroga novca i o kovanju novoga metalnog novca, koji je donesen tek 31. srpnja 1937. na Narodnoj skupštini u Beogradu bilo je određeno da se izda srebrni novac, nikleni novac te sitan novac od legura.“⁵⁵ Kovanice manjih vrijednosti bile su iskovane od bronce te legure aluminija. Na svim vrijednostima dinara natpis je bio na latinici i ćirilici, a na dinarima najveće vrijednosti stajao je natpis „Bog čuva Jugoslaviju“.⁵⁶

4.6.2. Banovina Hrvatska i doba Drugog svjetskog rata

U kolovozu 1939. godine osnovala se Banovina Hrvatska te je ujedno odlučeno i odobreno da država smije izdavati svoj vlastiti, autonomni novac koji bi bio u optjecaju zajedno s jugoslavenskim dinarom.⁵⁷ U 1939. godini donesena je odluka da se dinar veže za neku stabilnu valutu. Kako je najstabilnija valuta tada bio američki dolar, dinar se vezao upravo za njega i to po tečaju od 55 dinara za 1 američki dolar.⁵⁸ Godine 1941. dolazi do njemačkog napada na Kraljevinu Jugoslaviju koja je već iste te godine kapitulirala. Proglašeno je osnivanje Nezavisne Države Hrvatske te je kao sredstvo plaćanja u njoj proglašena kuna i njen stoti dio pod nazivom banica. Mijenjanje dinara

⁵³ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 138.-143., 147.-148.

⁵⁴ ibidem, str. 148., 155., 158.-159., 167.

⁵⁵ ibidem, str. 167.

⁵⁶ ibidem, str. 167.-168.

⁵⁷ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 1*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-1.php>

⁵⁸ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 170.

u kunu provedeno je u omjeru 1:1.⁵⁹ Novostvorena Nezavisna Država Hrvatska, nakon otprilike tri mjeseca od svojeg osnutka započela je proces mijenjanja dinara u hrvatske kune, no tek nakon osnivanja Hrvatske državne banke.⁶⁰ Vrijednost kune kao nove valute kretala se uglavnom stabilno, bez većih promjena. Konačno, Nezavisna Država Hrvatska „nestaje“ 1945. godine, odmah nakon njemačke kapitulacije.⁶¹

5. Novčani oblici Republike Hrvatske od sredine 20. stoljeća do danas

Novčani oblici od godine proglašenja obnove Jugoslavije pa do danas uglavnom su povezani sa nastojanjem da se uvede autonomna valuta na područje Hrvatske. No, prije uvođenja trajne vlastite valute, uveden je hrvatski dinar kao privremena valuta, ali kao zakonito sredstvo plaćanja. Hrvatskim se dinarom nastojalo plaćati sve dok se ne donese odluka o uvođenju nove trajne valute što je potrajalo do svibnja 1994. godine kada je kuna, sa podjelom na sto lipa, uvedena kao trajna valuta Republike Hrvatske.

5.1. Novac od 1945. do 1991. godine

Od proglašenja obnove Jugoslavije 1943. godine pa do 1945. godine, Jugoslavenska je armija počela preuzimati kontrolu na cijelom području Jugoslavije. 1945. godine uvodi se dinar, s podjelom na sto para, kao zakonsko sredstvo plaćanja u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, a promjena postojeće kune za dinar izvršeno je u omjeru 7 dinara : 1000 kuna u Hrvatskoj. U prosincu iste godine monarhija se ukida, a proglašava se Federativna Narodna Republika Jugoslavija. Navedena je država promijenila naziv u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija 1963. godine. Godine 1966. dinar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

⁵⁹ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 2*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-2.php>

⁶⁰ M. Kolar-Dimitrijević, op. cit., str. 173.

⁶¹ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 2*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-2.php>

denominiran je za dva decimalna mjesta te se na taj način novac mijenjao u omjeru jedan novi dinar za sto starih dinara. 1990. godine dinar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije denominiran je za četiri decimalna mjesta čime se zamjena novca vršila u omjeru jedan konvertibilni dinar za deset tisuća novih dinara.⁶²

5.2. Hrvatski dinar kao privremena valuta

Novčani sustav Republike Hrvatske povezan je, odnosno njegov se nastanak veže uz proces osamostaljenja Republike Hrvatske 1991. godine čime se ujedno Hrvatska kao država odmaknula, odnosno potpuno izašla iz monetarnog sustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Time se javila potreba i nužnost da se uvede novac koji će biti zastupljen kao zakonsko sredstvo plaćanja u novonastaloj državi.⁶³ „Ustavom Republike Hrvatske i Uredbom Vlade Republike Hrvatske o Narodnoj banci Hrvatske ova institucija postaje središnja banka Republike Hrvatske sa svim integracijama središnje banke te se stvaraju pravni okviri monetarnog suvereniteta Republike Hrvatske što je potrajalo sve do 1997. godine.“⁶⁴ Hrvatski dinar postaje privremeno, ali zakonsko sredstvo plaćanja u Republici Hrvatskoj 23. prosinca 1991. godine, a prijašnji novčani oblici koji su glasili na jugoslavenske dinare nakon dva dana prestaju biti sredstvom plaćanja, odnosno na datum 25. prosinca 1991. godine. Sama konverzija jugoslavenskog u hrvatski dinar provedena je u omjeru 1:1, a redovni rok zamjene trajao je do 31. prosinca 1991. godine.⁶⁵ Sam proces konverzije jugoslavenskih dinara u hrvatske dinare vršila je Narodna banka Hrvatske, Služba društvenog knjigovodstva Hrvatske, pošte, banke i ostale financijske institucije. Također, 1991. godine, donesena je odluka o izdavanju hrvatskog dinara kao privremene valute, a kao izdavač novčanica vodilo se Ministarstvo financija.⁶⁶ Hrvatski dinar, koji nije bio podijeljen na manje apoene kao prijašnje novčane jedinice, služio je za različita plaćanja, kako gotovinska tako i negotovinska, ali također i za izražavanje cijena robe, usluga i ostalih novčanih vrijednosti.⁶⁷ Kako je hrvatski dinar pušten u

⁶² Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 2*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-2.php>

⁶³ B. Matić, *Monetarna ekonomija*, op. cit., str. 85.

⁶⁴ loc. cit.

⁶⁵ I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, op. cit., str. 324.-325.

⁶⁶ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 35.-37.

⁶⁷ I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, op. cit., str. 325.

optjecaj nakon jugoslavenskog, također je i inflacija prešla na hrvatski dinar. Godišnja stopa inflacije naglo je rasla s 1992. na 1993. godinu, a već krajem 1993. godine došlo je do devalvacije hrvatskog dinara. Kako je tečaj inozemnih valuta prema hrvatskom dinaru sve više padao postupno je došlo do deflacije i pada cijena što je prepoznato kao pravi trenutak uvođenja nove nacionalne trajne valute.⁶⁸

Kao što je već spomenuto, prvi novac u Republici Hrvatskoj koji je služio svojoj svrsi privremenog novca bio je hrvatski dinar, no hrvatski se dinar nije dalje dijelio na stote dijelove, a izdavao se samo u papirnom obliku, odnosno u novčanicama. Takvo uvođenje hrvatskog dinara kao privremenog novca Republike Hrvatske bio je rezultat raznih uredaba, rješenja i odluka gdje je propisan način uvođenja navedene valute kao zakonskog sredstva plaćanja, ali također i njegov dizajn. Hrvatskim se dinarom, kao privremenim novcem, trebalo služiti i koristiti ga sve do trenutka uvođenja trajnog nacionalnog novca. HRD je novo prihvaćena kratica hrvatskog dinara nakon provođenja nekoliko prijašnjih izmjena. Novčanice hrvatskog dinara puštene su u optjecaj u sveukupno tri izdanja. Prilikom prvog izdanja novčanica hrvatskog dinara 1991. godine, izdani su apoeni od 1, 5, 10, 25, 100, 500 i 1000 HRD. Navedene novčanice sadrže datum izdanja 8. listopada 1991. godine kada je proglašena neovisnost Republike Hrvatske. Karakterističnog su izgleda na čijem je licu lik Ruđera Boškovića, poznatog i cijenjenog znanstvenika, dok je na okomito okrenutom naličju, u odnosu na lice, prikazana zagrebačka katedrala. Što se tiče novčanica hrvatskog dinara, one se razlikuju i po boji, od narančasto crvene, tamno plave, crveno smeđe, smeđe, zelene, ljubičasto crvene do ljubičasto plave boje.⁶⁹ Posve je razumljiva činjenica da su apoeni od 1000 i 500 HRD-a imale najveću zaštitu u slučaju krivotvorenja novčanica, a kako se njihova nominalna vrijednost smanjuje tako se smanjuje i njihov stupanj zaštite. Što se tiče tiskanja, jedino su apoeni od 1, 5 i 10 HRD tiskani u Hrvatskoj, u tiskari Zrinski. Sljedeće 1992. i 1993. godine, prilikom drugog izdanja, izdani su apoeni od 2000, 5000 i 10000 HRD sa datumom kada je Hrvatska priznata kao samostalna država od strane članica Europske unije, odnosno 15. siječnja 1992. godine. Novo izdanje novčanica razlikuje se svojim izgledom od prijašnjeg izdanja pa se tako na licu nalazi potpis Joze Martinovića, a na vodoravno okrenutom naličju, u odnosu na lice, nalazi se spomenik „Povijest Hrvata“, zatim lik žene s rupcem

⁶⁸ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Hrvatski dinar – inflacija*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/hrvatski-dinar-4.php>

⁶⁹ B. Matić, *Monetarna ekonomija*, op. cit., str. 86.-90.

i glagoljaškom pločom. Za razliku od prvog izdavanja novčanica, novo izdani apoeni sadrže isti stupanj zaštite, iako su oni veći od najviše vrijednosti novčanice prvog izdanja. Tamno smeđa boja predstavlja novčanicu od 2000 HRD-a, svjetlo plava prikazuje apoen od 5000 HRD-a, a za apoen od 10000 HRD-a karakteristična je maslinasto zelena boja. Treće izdanje provedeno je 1993. godine kada su izdani apoeni od 50000 i 100000 HRD sa datumom 30. svibanj 1993. na tadašnji Dan državnosti. Osim tiskare Zrinski, novac su tiskale strane tiskare iz Finske i Švedske. Lica i naličja novčanica nisu se mijenjale te također imaju iste stupnjeve zaštite od krivotvorenja. Što se tiče same boje novčanica, za apoen od 50000 HRD-a karakteristična je crvena boja, dok je apoen od 100000 HRD-a obojan u tamno zeleno. Navedeno sredstvo plaćanja, odnosno hrvatski dinar, koristio se kao zakonsko sredstvo plaćanja sve do lipnja 1994. godine.⁷⁰

5.3. Trajna valuta u Hrvatskoj

Uvođenje trajne valute u Republiku Hrvatsku riješilo je problem monetarnih pitanja gotovog novca te se je odabralo ime trajne novčane jedinice i to u hrvatska kruna te njezin stoti dio pod nazivom banica, odnosno kasnije hrvatska kuna i stoti dio lipa.⁷¹ Kao zanimljiva činjenica može se navesti da hrvatska kruna kao prethodno utvrđena valuta i u namjeri da postane službena nacionalna valuta zapravo nikada nije zaživjela u praksi.⁷²

5.3.1. Hrvatska kruna i banica

Uredbom o Narodnoj banci Hrvatske utvrđena je novčana jedinica kao zakonsko sredstvo plaćanja na hrvatskom području pod nazivom „hrvatska kruna“ sa podjelom na sto „banica“. Sukladno navedenoj uredbi, za emitiranje novonastale novčane jedinice hrvatske krune zaslužna je Narodna banka Hrvatske.⁷³ Godine 1992. na

⁷⁰ B. Matić, *Monetarna ekonomija*, op. cit, str. 91.-92.

⁷¹ ibidem, str. 92.

⁷² I. Perišin, A. Šokman i I. Lovrinović, op. cit., str. 325.

⁷³ loc. cit.

područjima Republike Hrvatske koji su bili pod izravnom kontrolom i utjecajem Jugoslavenske armije došlo je do uvođenja „krajinskog dinara“ kao zakonskog sredstva plaćanja. Iste godine se održao i natječaj o izgledu hrvatske krune kao budućeg sredstva plaćanja u državi. Trajna valuta Republike Hrvatske postala je hrvatska kruna sa svojom podjelom na sto banica te su ujedno proglašeni zakonskim sredstvom plaćanja.⁷⁴ Hrvatska kruna s podjelom na sto banica, prihvatila se kao naziv trajne jedinice Republike Hrvatske, a izdali su se apoeni od 5, 10, 25, 50, 100, 250, 500 i 1000 kruna. No, s vremenom se hrvatski dinar zamijenio u kune kao trajnu jedinicu koja će služiti kao zakonsko sredstvo plaćanja, konkretno 1993. godine. Naziv krune promijenio se u kuna koja se, kao i danas, dijelila na sto lipa.⁷⁵

5.3.2. Kune i lipa u Hrvatskoj

Glasovima većine, 29. srpnja 1993. godine Hrvatski je sabor donio odluku o novom imenu hrvatske valute i to u danas poznati naziv kuna te njezin stoti dio pod nazivom lipa, a iste te godine održan je i natječaj o izgledu samih kovanica, a prihvaćen je izgled današnjih kovanica.⁷⁶ 1994. godine, dinar Savezne Republike Jugoslavije postaje jedino zakonsko sredstvo plaćanja u Republici Srpskoj Krajini čime ona postaje dio monetarnog sustava Savezne Republike Jugoslavije.⁷⁷ Također, u travnju 1993. godine osnovan je Hrvatski novčarski zavod koji počinje djelovati početkom 1994. godine, čime se započelo sa procesom izrade svih vrsta kovanica.⁷⁸ Kune i lipa uvedene su 30. svibnja 1994. godine, a sama konverzija prijašnje privremene valute, hrvatskog dinara, za kunu izvršen je u omjeru 1 kuna : 1000 hrvatskih dinara.⁷⁹ Kao što su i danas prisutni, od novčanica su se tada izdali apoeni od 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 i 1000 kuna, a od kovanica apoeni od 1, 2, 5, 10, 20 i 50 lipa. „*Utvrđena je kratica za kunu u platnom prometu u zemlji – K i za lipu – lp te u internacionalnom*

⁷⁴ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 3*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-3.php>

⁷⁵ B. Matić, *Monetarna ekonomija*, op. cit., str. 93.

⁷⁶ Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Kuna i lipa – izrada*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/kuna-lipa-1.php>

⁷⁷ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 80.-81.

⁷⁸ ibidem, str. 45.-47.

⁷⁹ ibidem, str. 42.

*platnom prometu HRK i brojčana oznaka 191 u skladu sa standardima ISO normi.*⁸⁰ Time je kuna postala zakonsko sredstvo plaćanja. Zbog potrebe davanja prijedloga, vezanih za izgled samih kovanica i novčanica, došlo je do osnivanja „Komisije za pripremu prijedloga koncepcije monetarnog sustava i izradu novčanica Republike Hrvatske“ koja posluje i danas pod nazivom „Komisija za pripremu prijedloga izrade i izdavanje novčanica i kovanog novca Republike Hrvatske“.⁸¹

Prilikom izdavanja prve serije novčanica od 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 i 1000 kuna, na njima je zabilježen datum 31. listopada 1993. godine kao i potpis tadašnjeg guvernera Narodne banke Hrvatske, Pere Jurkovića. S godinama su se izdavale nove serije novčanica bez nekih većih izmjena, osim u potpisu guvernera koji su se mijenjali pa uz potpis Jurkovića javlja se i potpis Željka Rohatinskog te Borisa Vujčića. Također su se izvršavale određene promjene u boji novčanica te promjena naziva Narodne banke Hrvatske u Hrvatska narodna banka.⁸² Što se tiče samog izgleda i dizajna novčanica hrvatske kune, svaka novčanica u različitoj je boji s likom hrvatskog velikana na svojem licu, dok su na naličju panorama ili pak određeni kulturni i povijesni spomenik ili motiv hrvatskih gradova. Hrvatski velikani čiji se lik nalazi na novčanicama jesu Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan, Juraj Dobrila, Josip Jelačić, Ivan Gundulić, Ivan Mažuranić, Stjepan Radić, Marko Marulić te Ante Starčević. Od poznatih kulturoloških spomenika i gradova javljaju se varaždinska tvrđava, pulska Arena, Vučedolska golubica i vukovarski dvorac Eltz, grad Dubrovnik, crkva sv. Vida u Rijeci, zgrada glavnog zapovjedništva u Osijeku, Dioklecijanova palača u Splitu i lik hrvatskog kralja, spomenik kralju Tomislavu te zagrebačka katedrala.⁸³

Današnja Hrvatska Narodna Banka, tada zvana Narodna banka Hrvatske, izdala je niz optjecajnog kovanog novca u apoenima od 1, 2, 5, 10, 20 i 50 lipa i 1, 2, 5 i 25 kuna, a kovanice je 1994. godine dao izraditi Hrvatski novčarski zavod – Kovnica novca Zagreb. Što se tiče same izrade kovanica, karakterističan je njihov obrub koji je na lipama gladak, a na kunama rebrasti. Jedina kovanica koja se svojim oblikom razlikuje od ostalih kružnih kovanica je kovanica od 25 apoeni koja je specifično izrađena u obliku dvanaesterokuta. Važno je spomenuti da se hrvatski novac zapravo

⁸⁰ B. Matić, *Monetarna ekonomija*, op. cit., str. 93.-94.

⁸¹ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 42.-43.

⁸² Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, Katalog suvremenog hrvatskog novca, *Papirnat novac kuna*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/novcanice/>

⁸³ Hrvatska narodna banka, *Novčanice*, dostupno na: <http://www.hnb.hr/novac/novcanice>

kovao prema pravilima germanskog kovanja. Ono po čemu su svi apoeni kovanica prepoznatljivi jest natpis „REPUBLIKA HRVATSKA“ u gornjem dijelu kovanica, s državnim grbom postavljenim na donjem dijelu kovanica. Sama oznaka vrijednosti pojedine kovanice nalazi se na licu kovanica i to na podlozi od lipine grančice na kovanicama lipe, dok se na kovanicama kune nalazi karakterističan lik kune zbog velike značajnost njezinog krzna u prošlosti.⁸⁴ Biljke koje se nalaze na naličju kovanica lipe jesu kukuruz, vinova loza, hrast lužnjak, duhan, maslina te velebitska degenija. Životinje čiji se prikaz nalazi na naličju kovanica kune jesu slavuj, tunj te mrki medvjed.⁸⁵ S druge strane, što se tiče samog naličja kovanica kuna i lipa, nalazi se godina kovanja te prikaz biljke, odnosno životinje. Ukoliko se radi o neparnoj godini izdavanja slova naziva biljaka i životinja su na hrvatskom jeziku, a ukoliko se radi o parnoj godini jezik je latinski.⁸⁶ Uz to, postoje određene razlike vezane za podlogu pa su tako rubovi, prikazi flore i faune, slova te brojevi na naličju kovanica kune i lipe u mat izvedbi na sjajnoj podlozi, dok su, s druge strane, rubovi, brojevi i slova te pletar i izbočena polja grba na licu kovanica u mat izvedbi, dok je lik lipe i kune zajedno s udubljenim poljima grba visokog sjaja.⁸⁷ *„Dopušteno odstupanje mase svakog pojedinog komada ovoga novca jest do 3% iznad ili ispod deklarirane težine. Dopušteno je odstupanje u promjeru i debljini pločice do 0,05 milimetara.“*⁸⁸

6. Uvođenje eura u Republiku Hrvatsku

Kada govorimo o službenom uvođenju eura kao druge najvažnije svjetske valute u Republiku Hrvatsku samo je pitanje vremena kada će se ono dogoditi jer je Hrvatska putem ugovora o pristupanju Europskoj uniji na sebe preuzela i obvezu uvođenja eura kao službene valute.⁸⁹ *„Da bi uvela euro, država članica mora postići visok stupanj održive konvergencije, čime pokazuje da je u stanju funkcionirati u*

⁸⁴ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 42.-53.

⁸⁵ Hrvatska narodna banka, *Kovani novac*, dostupno na: <http://www.hnb.hr/novac/kovani-novac>

⁸⁶ B. Matić, *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, op. cit., str. 47.-49.

⁸⁷ V. Srb i B. Matić, *Kovani novac Republike Hrvatske*, Zagreb, Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o., 1999., str. 91.

⁸⁸ ibidem, str. 101.

⁸⁹ Vlada Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka, *Euro u Hrvatskoj*, dostupno na: <http://euro.hnb.hr/>

monetarnoj uniji bez poteškoća. Za Hrvatsku je ispunjavanje kriterija za uvođenje eura dostižan i realan cilj, što potvrđuju novija makroekonomska kretanja, koja pokazuju da je ostvaren zamjetan napredak u smanjenju makroekonomskih neravnoteža. Prognoze relevantnih institucija, zajedno s odlučnošću nositelja ekonomske politike upućuju na to da bi se pozitivni trendovi trebali nastaviti.⁹⁰ Zbog sve većeg gospodarskog napretka, ali u konačnici i samog oporavljanja Republike Hrvatske iz zatečene recesije, uvođenje eura kao zajedničke valute dovesti će do brojnih prednosti koje se neće odnositi samo na neko određeno kraće vremensko razdoblje prilikom samog uvođenja eura već će predstavljati dugotrajne pozitivne posljedice koje će se odraziti na sve segmente. Uz sve to, prilikom uvođenja eura, troškovi koji će biti vezani uz istoimenu proces neće biti toliko značajni te će se uglavnom odnositi na neko kraće vremensko razdoblje. Kako je Republika Hrvatska već danas na visokom stupnju eurizacije zbog široke upotrebe eura u raznim transakcijama dokazuje činjenica da se domaća štednja odvija u euru u visokom postotku od 75%, a oko 67% ukupnih dužničkih obveza je također u euru. Sukladno tome, Hrvatska je visoko izložena valutnom riziku koji bi se uvođenjem eura u potpunosti uklonio, a time i potencijalni nastanak valutne krize. Također, došlo bi i do smanjenja kamatnih stopa što bi pozitivno rezultiralo kako na stanovništvo, tako i na poduzeća.⁹¹ Prema tome, rate kredita neće biti ovisne o kretanju tečaja kune i eura jer će plaće biti u eurima i, sukladno tome, krediti će biti otplaćivani u eurima.⁹² Kao dodatna prednost uvođenja eura može se navesti i turizam kao grana koja u današnje vrijeme nosi iznimno velike priljeve što se potkrjepljuje time da se čak 70% ukupnih prihoda od turizma te 60% ukupnih noćenja u Republici Hrvatskoj ostvaruje iz zemalja Europske unije gdje je većinom euro sredstvo plaćanja.⁹³ Nadalje, uvođenjem zajedničke valute odstranili bi se troškovi transakcija zamjene valuta u zemljama Europske unije, ali također i tečajni rizik. Zatim, euro kao buduća i očekivana valuta u Hrvatskoj omogućila bi znatniju transparentnost što za sobom vuče rast hrvatske konkurentnosti na zajedničkom europskom tržištu. Potrebno je istaknuti kako bi se u velikoj mjeri olakšalo uspoređivanje cijene homogenih proizvoda i usluga čime bi zajedničko financijsko tržište poraslo i povećalo svoj stupanj likvidnosti što bi u

⁹⁰ Vlada Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka, *Strategija za uvođenje eura kao službene valute u Hrvatskoj*, 2017., dostupno na: <http://euro.hnb.hr/>

⁹¹ Hrvatska narodna banka, <http://www.hnb.hr/-/provo-enje-strukturnih-reformi-kljucno-je-u-procesu-uvo-enja-eura>

⁹² Hrvatska narodna banka, *Euro u Hrvatskoj*, dostupno na: <http://euro.hnb.hr/>

⁹³ Hrvatska narodna banka, <http://www.hnb.hr/-/provo-enje-strukturnih-reformi-kljucno-je-u-procesu-uvo-enja-eura>

konačnici dovelo do jeftinijih usluga u pogledu nižih kamatnih stopa, ali bi utjecalo i na veću ponudu samih financijskih usluga i proizvoda. Dodatna prednost očituje se i u sve lakšem pristupu inozemnom tržištu kada je riječ o međunarodnoj trgovini, pribavljanju materijala i ostalih usluga. No, kako su hrvatska poduzeća već i do sada bila uključivana u međunarodnu trgovinu i inozemno poslovanje, ona su se od početka pripremala za uvođenje eura ponajviše iz razloga što su sa inozemnim kupcima, odnosno dobavljačima, poslovali s eurom kao platnom valutom.⁹⁴ „Euro je glavna rezervna i referentna valuta u Hrvatskoj. Uvođenje eura za Hrvatsku je značilo promjenu: glavne hrvatske valute štednje, valute u kojoj se obračunava najveći dio naše međunarodne razmjene, promjene valute uz koju je vezana domaća tečajna politika i poslovna očekivanja, promjenu okolnosti u kojima naša poduzeća izlaze na inozemno tržište.“⁹⁵ Hrvatska je u usporedbi s ostalim zemljama Europske unije poprilično mala zemlja, ali što se tiče same međunarodne razmjene dobara i usluga te veoma razvijenih odnosa na europskom tržištu, uvođenje eura kao zajedničke valute već i sada ima značajan utjecaj na hrvatsko gospodarstvo jer su upravo zemlje članice Europske unije glavne zemlje s kojima Hrvatska danas posluje i trguje.⁹⁶ Ono što bi se u konačnici javilo kao nedostatak uvođenja eura kao sredstva plaćanja u Hrvatsku jest, zapravo, gubitak tradicije, autonomnog novca, samostalne monetarne politike, odnosno dijela suverenosti te blagi rizik porasta cijena.⁹⁷ No, uz to, troškovi se mogu javiti vezano uz prijenos novčanih sredstava Europskoj središnjoj banci kao i uplaćivanje sredstava za pomoć članicama eurozone. Navedeni troškove sa sobom povlače i pozitivnu posljedicu s aspekta dobivanja prava na sudjelovanje u odlučivanju o novoj zajedničkoj monetarnoj politici.⁹⁸ Uz sve navedeno može se zaključiti da će se uvođenje zajedničke valute pozitivno odraziti na hrvatsko gospodarstvo i zaposlenost što će u konačnici dovesti i do povećanja samog životnog standarda, ali i ukloniti razne nepogodnosti vezane uz strukturu hrvatskog gospodarstva. Sukladno tome, proces

⁹⁴ B. Vujčić, *Euro – Europska monetarna unija i Hrvatska*, Zagreb, Masmedia d.o.o., 2003., str. 10.-14.

⁹⁵ ibidem, str. 14.

⁹⁶ M. Bukovšak, I. Noršić i V. Sošić, „*Europska monetarna unija – institucionalni i ekonomski aspekti*“, u: Vujčić, B. (ur.), *Euro – Europska monetarna unija i Hrvatska*, Zagreb, Masmedia d.o.o., 2003., str. 75. i 80.

⁹⁷ Hrvatska narodna banka, <http://www.hnb.hr/-/provo-enje-strukturnih-reformi-kljucno-je-u-procesu-uvo-enja-eura>

⁹⁸ Vlada Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka, *Euro u Hrvatskoj*, dostupno na: <http://euro.hnb.hr/>

uvođenja eura za Hrvatsku je pozitivan što dokazuje cijeli niz koristi i relativno niskih i kratkotrajnih troškova.⁹⁹

⁹⁹ Vlada Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka, *Strategija za uvođenje eura kao službene valute u Hrvatskoj*, 2017., dostupno na: <http://euro.hnb.hr/>

7. Zaključak

Novčani oblici, kao i sami novčani sustavi određene države, ovise o više različitih utjecaja, bilo o ekonomskim ili kulturnim promjenama, ali i o samom društvu u kojem optječu te o ključnim povijesnim događanjima. Putem ovog rada, kronološki se prati slijed razvoja novčanih oblika na području Hrvatske od novca kao sredstva razmjene do današnjih novčanih oblika. Pojavni oblici novca na hrvatskom prostoru razvijali su se kako je rasla potreba ljudi za sredstvom plaćanja koji bi nosio što niže transakcijske troškove. Kako bi se novčani oblici mijenjali i razvijali potrebno je mnogo vremena, a sam proces njihovog razvitka u svakoj je državi specifičan zbog različitosti kultura i utjecaja koji su bili ključni na tom području.

Što se tiče hrvatskog prostora, koristilo se stoku, školjke, žito, nakit, alate i ostale predmete koji su bili karakteristični za određeno podneblje. Najznačajniji robni novac predstavljalo je kunino krzno, koji je ujedno bio primjer simboličkog novca u Hrvatskoj. Simbol kune zadržao se i dan danas na kovanicama upravo zbog velikog značaja koje je imalo njezino krzno u samim počecima razmjene. Vidljivo je da su se ljudi od davnina snalazili u razmjeni i trgovini iskorištavajući predmete iz svoje okoline. S vremenom, kako su ljudi mijenjali svoja razmatranja o trgovini, razvijali su i svoja sredstva razmjene kako bi si troškove doveli na što niži stupanj. Postepenim razvojem tržišta ti su se troškovi uvelike smanjili, no o značajnom smanjenju troškova možemo govoriti ponajviše samom pojavom novčanih oblika. Na prostoru Hrvatske uvijek se težilo uspostavljanju vlastite autonomne valute, no dok se uvjeti za uvođenjem vlastite valute nisu u potpunosti stvorili, Hrvatska je bila pod utjecajem stranih novčanih oblika. Veoma se često koristio tuđi novac, odnosno novac onih država koje su imale najveći utjecaj na tadašnje hrvatske prostore. Nekada se i hrvatski novac kovao po uzoru na tuđi ili se pak na novcu spajalo osobine dviju različitih država kao ravnopravno rješenje. Kao što je spomenuto, od samih početaka težilo se dematerijalizaciji novčanih oblika te su se novčani oblici razvijali sve do današnjeg fiducijarnog novca iz razloga jer se počelo shvaćati da će novca uvijek biti i da će uvijek biti potreban, pa se razvilo visoko povjerenje u novčane oblike koji nisu imali pokriće i nisu bili punovrijedni, ali također i povjerenje u cjelokupni novčani sustav. Možemo zaključiti da je danas to povjerenje na veoma visokoj razini, ponajviše u primjeru depozitnog novca koji je nematerijalnog oblika, a u širokoj je upotrebi.

Literatura

a) Knjige

1. Božina, L., *Novac i bankarstvo*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“, 2008.
2. Bukovšak, M., Noršić I. i V. Sošić, „*Europska monetarna unija – institucionalni i ekonomski aspekti*“, u: Vujčić, B. (ur.), *Euro – Europska monetarna unija i Hrvatska*, Zagreb, Masmedia d.o.o., 2003
3. Domančić, P., *Monetarna ekonomija*, 2. izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1982.
4. Matić, B., *Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca*, Zagreb, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet Zagreb, Hrvatski novčarski zavod Zagreb, 2012.
5. Matić, B., *Monetarna ekonomija*, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, 2011.
6. Miller, R. L. i D. VanHoose, *Moderni novac i bankarstvo*, 3. izdanje, Zagreb, Mate d.o.o., 1997.
7. Perišin, I., Šokman, A. i I. Lovrinović, *Monetarna politika*, Rijeka, Sveučilište u Rijeci, 2001.
8. Srb, V. i B. Matić, *Kovani novac Republike Hrvatske*, Zagreb, Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o., 1999.
9. Tomašević, J., *Novac i kredit*, Zagreb, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
10. Vujčić, B. et. al., *Euro – Europska monetarna unija i Hrvatska*, Zagreb, Masmedia d.o.o., 2003.

b) E-knjige

1. Klaić, V., *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća, svezak prvi*, Zagreb, Matica hrvatska, 1899., dostupno na: [https://issuu.com/mesicbooks/docs/vjekoslav_klaic - povijest hrvata 1](https://issuu.com/mesicbooks/docs/vjekoslav_klaic_-_povijest_hrvata_1) (pristupljeno: 06.07. 2018.)
2. Kolar-Dimitrijević, M., *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb, Hrvatska narodna banka, 2013., dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121504/h-monografija-povijest-novca.pdf/20cf684e-375e-430f-89c3-ad4e5824ae43> (pristupljeno: 27.03.2018.)
3. Macan, T., *Povijest hrvatskog naroda*, 2. izdanje, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992., dostupno na: [https://issuu.com/mesicbooks/docs/trpimir_macan - povijest hrvatskog](https://issuu.com/mesicbooks/docs/trpimir_macan_-_povijest_hrvatskog) (pristupljeno: 06.07.2018.)
4. Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do godine 1873.*, Zagreb, Matica hrvatska, 1916., dostupno na: [https://issuu.com/mesicbooks/docs/ferdo_sisic - pregled povijesti h](https://issuu.com/mesicbooks/docs/ferdo_sisic_-_pregled_povijesti_h) (pristupljeno: 06.07.2018.)

c) Internet izvori

1. Mandić, A., *Pojava i razvoj novca na teritoriju Hrvatske od najranijih vremena do danas*, 2005., dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskanumizmatika/2005/11/1620361572/pojava-i-razvoj-novca-na-teritoriju-hrvatske-od-najranijih-vremena-do-danas.html> (pristupljeno: 27.03.2018.)
2. Hrvatska narodna banka, <http://www.hnb.hr/-/provo-enje-strukturnih-reformi-kljucno-je-u-procesu-uvo-enja-eura> (pristupljeno: 15.05.2018.)
3. Hrvatska narodna banka, *Kovani novac*, dostupno na: <http://www.hnb.hr/novac/kovani-novac> (pristupljeno: 15.05.2018.)
4. Hrvatska narodna banka, *Novčanice*, dostupno na: <http://www.hnb.hr/novac/novcanice> (pristupljeno: 15.05.2018.)

5. Hrvatska narodna banka, *Prvi novac – Povijest hrvatskog novca*, dostupno na: <http://old.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-1.htm> (pristupljeno: 15.05.2018.)
6. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Hrvatski dinar – inflacija*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/hrvatski-dinar-4.php> (pristupljeno: 22.06.2018.)
7. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Hrvatski dinar – uvođenje dinara*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/hrvatski-dinar-1.php> (pristupljeno: 22.06.2018.)
8. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Kuna i lipa – izrada*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/kuna-lipa-1.php> (pristupljeno: 22.06.2018.)
9. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Papirnatí novac kuna*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/novcanice/> (pristupljeno: 22.06.2018.)
10. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 1*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-1.php> (pristupljeno: 22.06.2018.)
11. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 2*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-2.php> (pristupljeno: 22.06.2018.)
12. Hrvatski numizmatički portal Kunalipa, *Katalog suvremenog hrvatskog novca, Promjene domaće valute u dvadesetom stoljeću - 3*, dostupno na: <http://www.kunalipa.com/katalog/povijest/20-stoljece-3.php> (pristupljeno: 22.06.2018.)
13. Vlada Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka, *Euro u Hrvatskoj*, dostupno na: <http://euro.hnb.hr/> (pristupljeno: 15.05.2018.)

14. Vlada Republike Hrvatske, Hrvatska narodna banka, *Strategija za uvođenje eura kao službene valute u Hrvatskoj*, 2017., dostupno na: <http://euro.hnb.hr/> (pristupljeno: 15.05.2018.)

Sažetak – Pojavni oblici hrvatskog novca

U ovom radu detaljno se obradila tematika razvoja novčanih oblika u Republici Hrvatskoj od samih početaka kada su se kao novac koristili različiti predmeti iz čovjekovog okruženja pa do danas kada u optjecaju nalazimo različite oblike fiducijarnog novca, odnosno novca koji počiva na povjerenju društva samim time jer se ne oslanja na svoju materijalnu vrijednost. Područje današnje Republike Hrvatske često je tijekom povijesti mijenjao svoj izgled i veličinu te je bio pod utjecajem različitih kultura i običaja, ali, isto tako, i tuđih novčanih sustava. Time su sami pojavni oblici novca u Hrvatskoj bili veoma raznovrsni čime se zaključuje da današnji novac ima veoma dugu i bogatu povijest razvoja. U radu se prikazuju novčani oblici po kronološkom redosljedu kako bi se uvidjelo postupno razvijanje hrvatskog novca, ali i prikazalo budući smjer kretanja i promjena valuta u Hrvatskoj.

Ključne riječi: pojava novca, razvoj novčanih oblika, privremena i trajna valuta u Republici Hrvatskoj, euro kao buduća valuta

Summary – Emerging forms of Croatian money

In this paper, the development of monetary forms in the Republic of Croatia has been elaborated since the beginning, when different objects from the human environment were used as money, until today when we find various forms of fiduciary money, i.e. money based on trust in society, not on its value. The territory of Republic of Croatia has often changed its shape and size throughout history and has been influenced by different cultures and established customs, but also by foreign monetary systems. Therefore, the appearance forms of money in Croatia were diverse so it can be concluded that today's money has a very long and rich history. The paper presents monetary forms in sequence in order to see the progressive development of Croatian money, as well as to show the evolution and currency change in Croatia.

Key words: the appearance of money, the development of money forms, temporary and permanent currency in the Republic of Croatia, the euro as a future currency